

Jövevény károsítók megjelenése közvetlen környezetünkben és a védekezés lehetőségei

Zsigó György

Magyar Növényvédő Mérnöki és Növényorvosi Kamara Növény-, Környezet- és Élelmiszerbiztonsági Bizottságának elnöke, Budapest
www.zsigogyorgy.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A közvetlen környezetünkben megtalálható növényeken, az újabban megjelent károsítókról és a védekezés lehetőségeiről, jelenlegi gyakorlatáról számol be a szerző. Kísérletet tesz a közterületi növényeken ténylegesen kárt okozó fajok áttekintésére, és csupán a lakosságot zavaró rovarok, kórokozók, gyomok csoportosítására is. A közterületi növényvédelem technológiai hátterének a bemutatása mellett utal a fővárosi gyakorlatra is. A fentiekből következően javaslatokat fogalmaz meg a hiányosságok kiküszöbölésére valamint ismerteti a Növényorvosi Kamara, közterületi növényeket érintő előrelépő és a készítményeket engedélyeztető tevékenységét is.

SUMMARY

The author refers about the nowadays applied practical plant protection activities against pests occurring on trees, shrubs and turfs of public domains. It is overviewed those insects, diseases and weeds which cause damages and touched also upon disturbing the local residents only and tasks to the plant protection engineer expert to manage them. Among the special features of public domains should be mentioned that the rules are difficult to harmonize according to the legal, public health, and horticulture requirements at the same time. The anti-pesticide attitude of EU and the modest range of pesticides which are applicable on public domains make difficulties in optimal management work. The author draws up proposals how to manage the complex plant protection on public domains.

Kulcsszavak: közterületi növényvédelem, levéltetvek, pókhálós molyok (*Hyponomeuta* spp.), vadgesztenyelevél-aknázómoly (*Cameraria ohridella*), platán csipkésposloska (*Corythuca ciliata*), amerikai lepkebabóca (*Metcalfa pruinosa*), zöld vándorposloska (*Nezara viridula*), platánbodobács (*Arocatus longiceps*), hársbodobács (*Oxycarenus lavaterae*), lisztharmatok, aranka fajok (*Cuscuta* spp.), parlagfű (*Ambrosia artemisiifolia*), harlekinkatica (*Harmonia axyridis*), ázsiai márványposloska (*Halyomorpha halys*), cserebogarak lárvái, selyemfényű puzspángmoly (*Cydalima perspectalis*), vadgesztenye váladékos kéregrákosodása (*Pseudomonas syringae* pv. *aesculi*).

Keywords: plant protection on public domains, aphids, ermine moths (*Hyponomeuta* spp.), horse-chestnut leaf miner (*Cameraria ohridella*), platanus lace bug (*Corythuca ciliata*), citrus flatid planthopper (*Metcalfa pruinosa*), southern green shieldbug (*Nezara viridula*), plane tree bug (*Arocatus longiceps*), ground bugs (*Oxycarenus lavaterae*), powdery mildews, dodders (*Cuscuta* spp.), common ragweed (*Ambrosia artemisiifolia*)

BEVEZETÉS

Az utóbbi években több, eddig jelentős gondot nem okozó rovar, gomba és baktériumfaj jelent meg az emberek közvetlen környezetében élő növényeken, a közterületeken. Ezen fajok egy része növényi károsítónak tekinthető, míg mások csupán a lakosságot zavarják, undort keltőek vagy egészségügyi gondot okoznak. A jövevény fajok megjelenésével párhuzamosan, folyamatosan tisztázni kell a növényvédelem eszközeivel gyéríthető növényi károsítók körét. Milyen munkát vállalhatunk el szakmai felelősséggel? Remélem, hogy a fővárosban szerzett tapasztalataim átadásával segíték a válaszadásban.

A KÖZTERÜLETI NÖVÉNYVÉDELEM SZEMPONTJÁBÓL LEGTÖBB GONDOT OKOZÓ ISMERT ÉS ÚJABAN MEGJELNT KÁROSÍTÓK

A levéltetvek

Tapasztalatom szerint a téli időjárástól függetlenül, tavasszal mindig megjelennek a levéltetvek. Bodzán, juharon, rózsán, majd a hárszon, akáccon, szivarfán és még sok más tápnövényen is kialakulnak a kolóniák. Ekkor indul az első lakossági panasz hullám is, hiszen a mézharmattól ragacsos szélvédők, játszótéri padok sok bosszúságot okoznak. Nyár elejére már a járdák is ragadhatnak. A száraz - forró és a hűvös - esős nyarak egyaránt megátolják a felszaporodásukat. Míg 15-20 éve biztosan számolni kellett egy egész kerületre kiterjedő juhar permetezéssel, addig manapság már inkább csak kisebb facsoportoknál kell beavatkozni.

Pókhálós molyok

Budapesten időnként már május elején tarrá rágott *Prunus*-ok jelzik az egyik vagy másik pókhálós molyfaj (*Hyponomeuta padi*, *H. evonymella*) jelenlétét. Szerencsére tápnövényét csak néhány parkban telepítették. Egy nemzedékes, látványos kártételét sokan észreveszik, de gyakran összetévesztik az amerikai fehér medvelepke (*Hyphantria cunea*) hernyófészkeivel.

Vadgesztenyelevél-aknázómoly

Városképi szempontból a főváros egyik legmeghatározóbb park-, sor- és szoliter fája a vadgesztenye. Időben és kellően hangosan kongatták meg a vészharangot a három nemzedékes vadgesztenyelevél-aknázómoly (*Cameraria ohridella*) megjelenésekor. A budapestiek, az önkormányzatok és a cégképviseltek is léptek. Kiegészítették a kerületi fakatasztert, anyagilag is segítették a magántulajdonú fák permetezését, több inszekticidet is engedélyeztettek, és kifejlesztették a törzsinjektálás technológiáját. Parazitái a biológiailag szegény városi környezetben még nem tudják „sakkban tartani” a molyokat, április végén – május elején mindenképpen kezelni kell a fákat. A Magyar Növényvédő Mérnöki és Növényorvosi Kamara országos előrejelző hálózata nagy segítséget nyújt a védekezés időpontjának pontos meghatározásában. A hetente frissülő táblázat mindenki számára elérhető a www.magyarovenyorvos.hu-n illetve a www.zsigogyorgy.hu-n.

Platán csipkésposloska

Egész nyáron szívogatja, sárgítja a platánokat a platán csipkésposloska (*Corythuca ciliata*). Meleg, száraz nyarakon különösen kínozza a fákat, akár több száz egyede is megtalálható egyetlen levélen. A levélvesztést nehezen bírják az idős, különben is rossz városűrő képességű régebbi fajták. Minden évben védekezni kell a kártevő ellen. A vadgesztenyéhez hasonlóan kombinált kezelést javaslok, gombaölő szerrel és lombtrágyákkal egészítsék ki a permetlevet.

Amerikai lepkebabóca

Az amerikai lepkebabócát (*Metcalfa pruinosa*) 2004-ben találták meg az országban, azóta a legjelentősebb közterületi kártevők közé lépett. Fákon, bokrokon, egynyári dísznövényeken, útszéli gyomokon, sőt a parlagfüvön is szívogat. Torzulnak, ragadnak és csillognak váladékától a levelek, mézharmat-tócsák keletkeznek a fák alatt. A lárvatelepekről leperegnek a fehér viaszszálak, szennyezik a környezetet, megtapadnak az arra járók ruháin. A kerttulajdonosok jogosan panaszkodnak, hozzájuk is beköltözik és károsít. Természetesen ez fordítva is előfordulhat. Károsítja a növényeket és zavarja az embereket is. Mivel tápnövényeinek száma nagy, ezért nehéz kerületi szinten egységesen védekezni ellene. Megfelelő hatóanyagú rovarölő szerekkel még jól irthatók.

(Zöld) vándorposloska

Érdemes lenne megvizsgálni, hogy miért csak néhány helyszínen jelennek meg nyár végén a (zöld) vándorposloska (*Nezara viridula*) egyedei? Néhány éve újra és újra ugyanonnan kapjuk a bejelentéseket. Ezek alapján úgy tűnik, hogy egyes városrészeket előnyben részesítenek teletőre vonulásukkor. Jól repülnek, áttelelésre beköltöznek a lakásokba is, ezzel a legnagyobb a lakossági panaszárdatot indítják el. Úgy tapasztaltam, hogy főleg a körísekkel beültetett utcákból jelezték a vállas, nagy méretű, posloskaszagú, zöld és barna színű imágókat. Ezek a fák valóban jól érzik magukat, de nem károsítják a fákat.

A kertekben számos dísznövényen és zöldségféléken is megjelentek. Az eltérő színű és mintázatú lárvákat néha még a gyakorlott szakemberek is más fajnak vélik.

Platánbodobács

A platánbodobács (*Arocatus longiceps*) a posloskákhoz hasonlóan imágó alakban telet át a platán kéregpikkelyei alatt, de tömegesen keresi búvóhelyét a lakásokban is. Szétnyomva a posloskafélékre jellemző szagot áraszt, sokan még a felsőprésétől is undorodnak. 2015-ben már nyár közepén is a törzsön csoportosultak, „nyári lemosó permetezéssel” védekeztek ellenük.

Hársbodobács

A hárs fatörzsétől akár a vázágak csúcsáig végignyúló telepeket is képezhetnek ősz felé a hársbodobács (*Oxycarenus lavaterae*) példányai. Összebújva vészlik át a telet. Főleg az autótulajdonosokat zavarja, hogy parkoláskor nyakukba hullanak az állatok. A fák melletti házakból nem panaszkodnak, úgy tűnik, hogy ez a faj nem keresi az ember közelségét. Sokan a fákat féltik, az ijesztő mennyiségű posloska láttán kéregkártévőre gondolnak. Szívogatásával nem gyengíti a hársat, a lakossági nyomás hatására néha mégis permetezést követelnek a növényvédőstől. Őszi-téli lemosó permetezéssel könnyen eltávolíthatóak.

Harlekinkatica (*Harmonia axyridis*)

Jól repül, gyorsan terjed. Évente 2, de akár 4 nemzedéke is kialakulhat. Testében keserű anyagok találhatók, részben ezért sincs sok ellensége. Sok vegyszereknek ellenáll. A virágokat, a bogycsöveket és a szőlőt is megrághatja, de a közterületi levéltetveket is szépen gyéríti. Télire a lakásokba költözhet, nem alszik téli álmat, az embereket is „megcsípheti” és különböző allergiás reakciókat válthat ki.

Tovább nehezíti a helyzetet az, hogy nehéz meghatározni a bogarat, nagyon változatos a mintázata.

Ázsiai márványospoloska (*Halyomorpha halys*)

Egy világszerte terjedőben lévő faj, zöldségek és elsősorban a fásszárú gyümölcsfélék kártevője. Már több mint 100 növényfajon leírták. Fitopolazmákat is terjeszt. Hazánkban 2013. őszén találták meg, Budapesten. Még közterületi kártételével nem találkozottam, az első jelzések az idén, 2015-ben a beköltözésével kapcsolatban érkeztek hozzám. A lakásokban is áttelel, erős szagképzéssel rendelkezik, allergizál.

Cserebogarak lárvái

Egyre nagyobb gondot jelentenek, elsősorban az egynyáriaknál károsítanak és a játszótérek homokozóiban panaszkodnak a lakosok. Több fajjal is számolnunk kell. Rajzásuk és berepülésük, tojásrakásuk időpontja eltérő, az imágókat nem tudjuk elpusztítani. A pajorok ellen nincs közterületi talajfertőtlenítő szerünk, így az ágyásokban az engedély nélküli és humánegészségügyileg is kockázatos beöntözéssel próbálkozhatunk. A homokozókban szigorúan tilos bármilyen növényvédő szeres beavatkozás.

Selyemfényű puszpángmoly (*Cydalima perspectalis*)

Gyakorlatilag lehetetlenné tette a buxusok közterületi alkalmazását. Csak folyamatos ellenőrzéssel, és speciálisan végrehajtott permetezéssel menthető meg a sövények, bokrok. Megfelelő és engedélyezett rovarölő szerekkel rendelkezünk (Dimilin 25 WP, Dipol DF), de mechanikailag is gyéríthető. Budapesten 2015-ben március közepén rágott, majd kis szünet után július 17-én, a fénycsapdánk már a második nemzedék rajzását jelezte. Késő őszig rajzik és károsít.

Lisztharmat fajok

A közönséges vadgesztenyén (*Aesculus hippocastanum*) szerencsére eddig csak kisebb károkat okozott, a vadgesztenye lisztharmat (*Erysiphe flexuosa*), a piros virágú vadgesztenyén (*Ae. carnea*) viszont gyakrabban megjelenik. A platánon 2008-ban jelent meg a lisztharmat (*Erysiphe platani*), és egyből súlyos kórokozóvá vált. Dr. Vajna László 2009-2010-ben végzett széleskörű vizsgálatai szerint ez utóbbi betegség rendkívül gyorsan terjedt el az egész országban, 2010-ben sok területen már súlyos fertőzések következtek be. Jó várostűrése miatt előszeretettel telepítik a díszkörtéket (pl. a kínai díszkörtét, *Pyrus calleryana*). Varasodásra számítottam, de lisztharmattal (*Podosphaera leucotricha*) találkoztam 2007-ben egy kőbányai sétálóutca fásorán. Azóta is makacsul, minden évben megjelenik már a fiatal leveleken is. A deformálódott levelek színükön sárgulva foltosodnak, a fonákjukon kialakuló lisztharmat telepek az egész vegetációban megtalálhatóak. Folyamatos permetezést igényelnének.

Vadgesztenye váladékos kéregrákosodása

Az EPPO adatbázisában (<https://gd.eppo.int/reporting/article-2674>) már 2013-ban leírták a *Pseudomonas syringae* pv. *aesculi* károsítását vadgesztenyén, a gödöllői kastély fásorában. „A hivatalos magyar álláspont szerint, jelenleg, egy helyszínen található”- idézek a 2013. évi nemzetközi közleményből.

Íthon talán a „vadgesztenye váladékos kéregrákosodása” vagy a „vadgesztenye baktériumos kéregbetegsége” lesz a neve. A kastélyban, 2013. szeptemberében készült fotók alapján elmondhatjuk, hogy találók a magyar nevek. Minden próbálkozás ellenére, néhány év alatt kipusztult a német faiskolából importált fásor.

Aranka fajok

Elsősorban a területi kertészekkel kell megküzdeni az arankairtás elfogadtatásáért. Jogos az ellenállásuk. Nem értik, hogy miért kellene a szűkös pénzkeretből egy olyan gyom irtására költeni, amely nem zavarja sem a lakosokat, sem a közlekedést. Csak a jogszabályok ismertetésével indokolhatok. Az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2008. évi XLVI. törvény egyik végrehajtási rendelete, a növényvédelmi tevékenységről szóló 43/2010. (IV.23.) FVM rendelet 2. §-a külön kiemeli az aranka fajok (*Cuscuta* spp.) elleni védekezési kötelezettséget. Magja hosszú évekig elfekszik a talajban, tavasztól őszig folyamatosan csírázik, virágzik és érleli a magját. Csak a rendszeresen, kb. hetente elvégzett ellenőrzéssel és a szükség szerinti foltkezeléssel lehet küzdeni ellene. Amennyiben kihagyunk néhány hetet a felderítés-irtás folyamatából, úgy a beérlelt magját ismételtelen elhullajtja. Kezdődik az egész folyamat elől. Ezzel magyarázhatóak az évről-évre ugyanott megjelenő arankás foltok. Járművekkel, állatokkal, pl. madarakkal könnyen és gyorsan terjed és bejuthat a fertőzésétől féltett szántóföldekre is.

Parlagfű

Már nagyon sok híradás jelent meg a parlagfűről (*Ambrosia artemisiifolia*), de még mindig sokan tévesztik a nevét, sőt a növényt sem ismerik fel. Keverik az ürömmel vagy pl. a büdöskével (bársonyvirág, *Tagetes* spp.).

Több szempontból is inkább a mechanikai gyomirtást javaslom. Egyrészt, mert a jó időpontban és kellő gyakorisággal elvégzett kaszáláshoz képest nem érünk el sokkal jobb eredményt a közterületeken bevethető tartamhatás nélküli, perzselő típusú gyomirtó szerekkel. Másrészt, mert a permetezések nyomán sárgán száradó kóró nemcsak ronda, de tűzveszélyes is. A glifozát származékokkal dolgozhatnak közterületeken. Óvatosan használják, mert a fiatal cserjék, fák kérgén felszívódva azok teljes pusztulását okozhatja!

KÖVETKEZTETÉSEK

Nincsenek könnyű helyzetben a közterületi növényvédősök. Az emberek által folyamatosan látogatott helyszíneken végzünk növényvédelmet. A romló gazdasági környezet hatott a parkfenntartási kiadásokra is. Kevesebb jut kaszálásra, gondozásra és növényvédelemre is. Különösen igaz ez, ha arra gondolunk, hogy az emberek zöldfelület iránti igénye nő, miközben új károsítók jelennek meg, és egyre idősebb fák védelmét kell megoldanunk.

Szüksős növényvédő szerkínálatból választhatunk. A 2015. évi „szerjegyzék”-ben egyetlen gyomirtó szer hatóanyaga mellett huszonegy készítmény szerepel a közterület címszó alatt. Bár a felhasználó szükséghelyzeti („eseti”) engedélyt is kérhet bizonyos esetekben, de ez az eljárás mindenképpen hosszadalmas és költséges. A beteg fa előtt álló szakembernek nincs ideje kivárni a hatósági határozatot. Mindenképpen bővíteni kellene a bevezethető készítmények körét. Egyetlen atkaölő szer sem rendelkezik közterületi engedéllyel, de még számos gombaölő, rovarölő és gyomirtó szerre szükségünk lenne. A Magyar Növényvédő Mérnöki és Növényorvosi Kamara tovább folytatja a „kiskultúrás” növényekkel kapcsolatos engedélyeztetési tevékenységét.

További nehézséget okoz egyes engedélyokiratok előírásainak a betartása:

„A készítmény közterületeken való felhasználása esetén a kezelésről az érdekelt lakosságot tájékoztatni kell. A permetezés kizárólag növényvédelmi szakirányító közvetlen felügyeletével, 22-03 óra közötti időszakban végezhető. A játszóterek 10 méteres körzetében a szer nem használható.” A kamara részéről, a 43/2010 (IV.23.) FVM rendelet módosításához javasoltuk, hogy hagyatkozzunk a helyismerettel rendelkező növényorvosra, bízunk meg a döntésében.

Az egy éves időtartamú vállalkozói szerződésekkel nem lehet hosszú távon eredményesen dolgozni. Különösen hosszabb időszak szükséges a terület megismeréséhez azokban a körzetekben, ahol még nincs fakataszter. De az előjelző eszközök telepítése is csak ott éri meg, ahol több évben gondolkodhat a pályázó.

Hátráltató tényező az is, hogy az EU túlzottan vegyszerellenes közegében kell dolgoznunk. Mindenképpen harcolnunk kell azért, hogy parkfáink, fasoraink egészsége megmaradjon. Hangsúlyoznunk kell az optimális öntözés, tápanyagellátás és az ellenálló fajták jelentőségét. Segítsük a perspektivikus eljárások fejlesztését (pl. injektálás, termésmnövelő anyagok növényvédelmi célú felhasználása). Ugyanakkor jelenleg még biztosítani kell a közterületi permetezések lehetőségét is.